

# A NAGY HÁBORÚ EGY ÉVSZÁZAD TÁVLATÁBÓL

BOLODÁR ZOLTÁN

Sopron mint hátország az első világháború idején\*

Az első világháború kirobbanását megelőző években Sopron helyzete rosszabb volt a régióban versenytársként említett városokkal (elsősorban Győrrel és Szombathellyel) szemben. Gazdasági és infrastrukturális aspektusból vizsgálva elmondhatjuk, hogy a 19. század folyamán még meglévő versenyelőnyét a város fokozatosan elveszítette. Annak ellenére, hogy a dualista korszak válsága az 1890-es években jelentkezett, mégis a mindennapi élet viszonyait tekintve az első világháború kezdetéig húzódó időtartamot „boldog békeidőként” emlegetik. Sopron esetében viszont jóval korábban, mintegy másfél évtizeddel előbb jelentősen megromlottak a gazdasági lehetőségek. A téma átfogó megértését kiválóan segíti Melega Miklós könyve,<sup>1</sup> valamint Horváth Zoltán<sup>2</sup> és Hárs József<sup>3</sup> tanulmányai.

## **A háborút megelőző évek**

Sopron gazdasági helyzetét két fontos körülmény határozta meg. Egyrészt a stratégiai kérdésként kezelt laktanyaépítések, másrészt az Építőbank bukása. A 19. század végén a városra válságos korszak köszöntött, majd a kereskedelem krízise az 1900-as évek elejére elmélyült. A polgárság 1885–1898 között a felszabadult tőkéjét házépítésekre fordította, mivel a sertéskereskedelem központja 1882-ben átkerült Bécsújhelyre.<sup>4</sup> A városvezetők úgy gondolták, hogy a helyzet ellensúlyozására az jelent megoldást, ha a laktanyaépítések Sopron vállalja fel, majd az épületeket bérbe adja. Ennek köszönhetően intenzív laktanyaépítés indult. Ezt a befektetést a város a kiadások és bevételek tükrében gyümölcsözőnek ítélte.<sup>5</sup> Az is mutatja az investíció sikerét, hogy az építéseket követően a

---

\* A tanulmány a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltárában „Sopron és a Nagy Háború” címmel 2018. május 15-én rendezett konferencián elhangzott előadás kibővített változata.

<sup>1</sup> Melega Miklós: A modern város születése. Szombathely infrastrukturális fejlődése a dualizmus korában. Szombathely, 2012.

<sup>2</sup> Horváth Zoltán: Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914) I. rész. In: Soproni Szemle 39. (1985/2), 119–146.

<sup>3</sup> Hárs József: A soproni Építőbank működése és bukása. In: Soproni Szemle 15. (1961/4), 317–331.

<sup>4</sup> Horváth Zoltán: Sopron városias fejlődése a kapitalizmus első időszakában (1848–1914) I. rész. In: Soproni Szemle 39. (1985/1), 146.

<sup>5</sup> Soproni Múzeum (SoM), Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A.73.51.19, Gebhardt József Sopron sz. kir. város polgármesterének 1899-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. Sopron, 1900. 24–26.

háború kitöréséig megérte minden átalakítást és bővítést a városnak elvégezni, bármit is igényelt katonaság. Az éves jelentések egyértelmű hasznot mutattak.

Furcsának hat, de az Építőbank bukása (1901) ellentmondásos hatással bírt a közéletre. A recesszió már korábban elkezdődött, de ez az esemény tovább rontotta a közállapotokat. Bár hatása jellemzően nem terjedt túl Sopron határain, rendkívül nehéz helyzetbe sodorta a várost és számos családot. A szomorú esemény ellenben az élet számos területén lehetőségeket nyitott meg. A helyi gazdaságot uraló csekély számú nagykereskedő és befektető szinte minden jelentősebb üzletben részt vett. Ezen családok megjelenése a 19. században pozitívként értékelhető, azonban a századfordulóra a közöttük fennálló gazdasági, családi és rokonsági összefonódások gátjává váltak a fejlődésnek. Ezt „fellazította” a bukás és némileg átrendezte Sopron gazdaságát. Míg 1901-ben három Lencket is találunk a legtöbb adót fizetők listáján (Lenck Gyula, Lenck Kálmán dr., Lenck Lajos), addig 1902-ben már a család egy tagja sem szerepel a felsorolásban.<sup>6</sup> Befolyásuk olyan erős volt, hogy az idegen tőke megtelepedése kezdetben szinte csak rajtuk keresztül volt elképzelhető (lásd: Első Soproni Serfőzde és Malátagyár Részvénytársaság, 1894–95).<sup>7</sup>

Ehhez képest jelentett változást, hogy a bukást követő és a háborúig tartó bő egy évtizedben megjelentek a nemzetközi és magyar üzletláncok is. Példának említhetjük Meinel Gyula cégét és a Turul Cipőgyár RT-t, amely a monarchia legnagyobb cipőgyára volt. Főraktáruk a Várkerület 89-ben működött (régai számozás szerint).<sup>8</sup> A gyáripár ekkor még nem volt nagy volumenű és rendkívül lassan fejlődött. További gyáralapítások: Jakobi Adolf bécsi cégének szivarkapapírgyára (1905),<sup>9</sup> Haas Fülöp és Fiai Rt. leányvállalat alapítása (1909). Még a bankbukás előtt alapították a Wellesz és Schwitzerféle elastique gyárat (Első magyar cipőrugany-gyár), amelyhez a telek megvásárlási árát a belügyminisztérium biztosította 1901-ben,<sup>10</sup> és amelyet 1907-től kezdve kellett a város költségvetéséből törleszteni. A gumigyárban 1901. szeptember 25-én indult meg a termelés, amely alkalomra Hegedüs Sándor kereskedelem-ügyi miniszter üdvözlő táviratot küldött.<sup>11</sup>

1902 és 1914 között középület alig-alig épült. A városi Húscsarnokot 1912-ben építették azzal a céllal, hogy azon húsvágóknak, akik eddig kocsibódékban és sátraikban mérték a húst, jobb körülményeket biztosítsanak.<sup>12</sup> Moziépítéseken és a városi színház

<sup>6</sup> SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A. 73.51.21, A. 73. 51.22, Polgármesteri jelentések 1901, 1902. Legtöbb adót fizetők névsora.

<sup>7</sup> *Kölkedi István*: Az első Soproni Serfőzde és Malátagyár R. T. története. In: Soproni Szemle 15 (1961/1), 3–9.

<sup>8</sup> Soproni Napló, 18. évf., 60. sz., 4. p. Turul Cipők reklám

<sup>9</sup> SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A.73.51.25, dr. Töpler Kálmán Sopron sz. kir. város polgármesterének 1905-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. 11. p.

<sup>10</sup> Uo. L.sz.: A.73.51.21, dr. Printz Ferenc Sopron sz. kir. város polgármesterének 1901-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. 21. p.

<sup>11</sup> Bőripar. VIII. évf. 28. sz. 13. p. (1901.10.05.). Első magyar cipőrugany-gyár

<sup>12</sup> SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A.73.51.31, dr. Töpler Kálmán Sopron sz. kir.

építésén kívül (1909) a város csak telekbiztosítással és kisajátítással járult hozzá az építkezésekhez, ahogy ez a Postapalota esetében is történt 1909-ben.<sup>13</sup> Egy új közkórház építését a világegés előtt már folyamatosan és elhúzódóan napirenden tartották, majd a háború alatt is folyamatosan foglalkoztak vele.<sup>14</sup> 1909-ben kezdték el az építkezést és 1910. szeptember 1-jén adták át rendeltetésének a „siket némák intézetét”, amely adakozásból, megyei, városi és minisztériumi pénzekből valósult meg (ma: Tóth Antal u. 24.).<sup>15</sup>

A közvélemény részéről prioritást élvezett az utak építése, portalanítása. Ezt az elvárást leginkább az támasztotta, hogy a 19. század óta még népszerűbb időtöltés lett a sétálás, és ennek színtere az egykori Promenade-ról (ma Széchenyi tér) áttevődött a Deák térre. A tér déli oldalán sétáltak a legtöbben, mivel onnan volt látható a tér impozáns északi oldala. Ez rendszeres téma volt a korabeli sajtóban. Elvárták az utak rendben tartását, hogy a hölgyek és urak cipője, ruhája tiszta maradjon.<sup>16</sup> A városban több ezer katona tartózkodott folyamatosan, így az emberek megszokták, hogy az utcán, kávéházakban, éttermekben városképet formáló tényező a jelenlétük. Folyamatosan 2–3 ezer katona élt Sopronban, így számuk elérte a lakosság csaknem 10 %-át. Az 1910-es népszámlálási adatok szerint a 30 628 polgári lakos mellett 2850 katona élt a városban. Ez fontos gazdasági erőt jelentett. Az általuk elköltött pénz mellett munkával is ellátták a helyi iparosságot (szabók, cipészek stb.). Természetesen a szomszédos Szombathely is próbált a laktanyaépítésekkel bevételhez jutni, így ezen a területen is rivalizált a két város. Mindezen erőfeszítések ellenére sem volt jó a pénzügyi állapot az első világháború kitörésekor.

## A merénylettől a hadba vonulásig

Napjainkig a „Nagy háború” olyan eseményként jelent meg a történetírásban, amely a tömeges vérontásról szólt és a megszállás új, még kegyetlenebb módjait vezette be a hadviselés eszköztárába. A centenárium lehetőséget adott, hogy egyre több kutató a személyes sorsokat mutassa be és az emberek napi küzdelmeit állítsa a figyelem középpontjába.<sup>17</sup> A háború Sopron esetében is hangos demonstrációkkal kezdődött, és ez a négy év a hétköznapi élet nehézségeiről, szenvedéseiről szólt.

Az 1914. június 28-i vasárnap is ugyanolyannak indult, mint a többi, azonban Ferenc Ferdinánd halálhíre néhány óra leforgása alatt megváltoztatta az utcákon a hangulatot. Alig három órával a merénylet után, fél három tájban kezdett terjedni a pletyka.

---

város polgármesterének 1912-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. 64. p.

<sup>13</sup> Uo. L.sz.: A.73.51.29, dr. Töpler Kálmán Sopron sz. kir. város polgármesterének 1909-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. 13. p.

<sup>14</sup> Uo. L.sz.: A.73.51.28, dr. Töpler Kálmán Sopron sz. kir. város polgármesterének 1908-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. 78. p.

<sup>15</sup> Uo. L.sz.: A.73.51.29, dr. Töpler Kálmán Sopron sz. kir. város polgármesterének 1910-ik évi jelentése a városi közigazgatás összes ágairól Polgármesteri jelentések. 88-95. p.

<sup>16</sup> Polgármesteri jelentések 1902–1912. Az útépitésre, olajozásra, kátrányozásra, rendszeres beszámolókat találunk.

<sup>17</sup> Háborús hétköznapiak. Tanulmánykötet. Szerk.: Török Róbert – Závodi Szilvia. Budapest, 2016.

A kaszinóban is beszéltek róla, ezért három óra után dr. Szilvássy Márton udvari tanácsos a postára ment tudakozódni. Mikor az információ megerősítést nyert, fél óra alatt elterjedt a hír, így délután négykor már mindenhol erről beszéltek. A városházán rögvest intézkedtek, így az összes középületre kifüggesztették a gyászlobogókat.<sup>18</sup> Az elkövetkező napok eseményeit is a 28-án történtek irányították. Dr. Baán Endre főispán Sopronvármegye törvényhatósági bizottságának tagjait július 2-ára rendkívüli közgyűlésre hívta össze a vármegye székházába, amelyre Hajas Antal alispán egyetlen napirendi pontot jelölt ki: a trónörökös pár elhunyna alkalmából érzett gyász és részvét kifejezését.<sup>19</sup> A templomokban július 4-én gyász-istentiszteletekre került sor, amelyek ügyében dr. Töpler Kálmán polgármester intézkedett.<sup>20</sup> Annak ellenére, hogy az eset tematizálta a közbeszédet, a soproniakat a hadüzenet napjáig egy másik rendkívüli esemény is foglalkoztatta.

1914. július 11-én (szombat) délután három óraker hatalmas zápor zúdult a városra. Az eső másfél órán át esett és dörgéssel, villámlással járt együtt. A Balfi utcában kéményt repesztett, a Téglá u. 7. udvarán lévő pajta teteje leégett, mennyezete leszakadt. Az ott tárolt szalma is begyulladt, amelyet a tűzoltók és a távirász katonák segítségével tudtak lokalizálni. A vihar alatt a villamos sem közlekedett, mert három kocsiba is belecsapott a villám. Az eső vasárnap folytatódott.<sup>21</sup> Az esőzések eredményeként az Ikva dagadni kezdett, július 17-én éjszaka már elöntötte a pincelakásokat, majd július 18-án reggel fél hatkor egyszerre mindenhol kilépett a medréből. A Rózsa utcában a víz már csaknem a házak ablakáig csapott. Katonák és rendőrök vigyáztak, nehogy valaki át akarjon menni a megrongálódott hídon. Reggel 7 órára a Nagyszodát elöntötte a víz, a kabinok mind víz alatt voltak, és a könnyű faalkotmányok összedőltek. A Paprétre csak a Torna utcán át lehetett eljutni, mivel a patak felett átvezető híd leszakadt és elzárta a víz folyását, mely így kiöntött a Paprétre. Egészen a kereskedelmi iskoláig (ma: Széchenyi István Városi Könyvtár, Pócsi utca 25.) folyt a víz. A zsidó hitközség Paprét 26. szám alatti házában – ahol a fürdő volt – az ablakon át folyt a víz, a másik oldalon pedig az udvarra. Az Ikva-parton ritkán látott nyüzsgő élet alakult ki, mindenki kíváncsi volt a károokra vagy arra, hogy lehet-e még nagyobb veszedelem, hiszen az eső továbbra is esett. A katonaság csak nehezen tudta távol tartani az embereket a veszélyes helyektől.<sup>22</sup>

A városban uralkodó zaklatott közhangulatot a hadüzenetet megelőző napok hírei fokozták, amelyről először július 25-én adott ki egyoldalas különkiadást a *Soproni Napló* „Háboru lesz” címmel.<sup>23</sup> A következő napokban minden fontos eseményről különkiadást nyomtattak. Az újság szerkesztősége az eseti híreket adó sürgönyöket Blum Náthán és fia

<sup>18</sup> Soproni Napló 18. (1914) 146. sz., július 1. 1. „A trónörökös pár halála”.

<sup>19</sup> SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomatványok, L.sz.: A.2014.580.1. Meghívó Sopronvármegye főispánjától.

<sup>20</sup> Soproni Napló 18. (1914) 147. sz., július 2. 3. „Gyászünnepegy”.

<sup>21</sup> Soproni Napló 18. (1914) 157. sz., július 14. 2. „A vihar pusztítása Sopronban és a környéken”.

<sup>22</sup> Uo. 162. sz., július 19. 1–2. p. „Az Ikva garázdálkodása”.

<sup>23</sup> Soproni Napló különkiadás 18. (1914) 167. sz., július 25. 1., „Háboru lesz”.



1. kép. Az Ikva áradása. Fotós: Gantner Antal, 1914. július 18. (Soproni Múzeum)

papírkereskedésében (Széchenyi tér 20.) tette ki közszemlére.<sup>24</sup> Az érkező hírek hatására július 26-án az utcák benépesültek. A hömpölygő tömeg éltette a királyt és a háborút. A szerbek ellen szitkok hangzottak el, és a tüntetést a rendőrségnek kellett szétoszlatni.<sup>25</sup> A *Soproni Napló* szerkesztőségét folyamatosan ostromolták az érdeklődők, és az új nyomdaépület előtt (a Röttig G. és fia nyomda 1914 nyarán költözött új épületébe – Deák tér 56. – de üzlethelyiségét megtartotta a Várkerület 72. alatt) tolongás alakult ki. A Várkerületen összegyűlt tömeg általában a Tschurl-házon keresztül ment a nyomda elé, ahol várta az új különkiadásokat.<sup>26</sup>

A legjelentősebb tüntetésre július 30-án került sor. Már kora délután a Ferenc József-laktanya körül gyülekeztek a demonstrálók és este 7 órakor indultak el a Kossuth utca – Képezde utca – Deák tér – Erzsébet utca – Széchenyi tér – Várkerület – Újteleki utca útvonalon.<sup>27</sup> A több ezer főre duzzadt tömeg több helyen megállt és hazafias dalokat

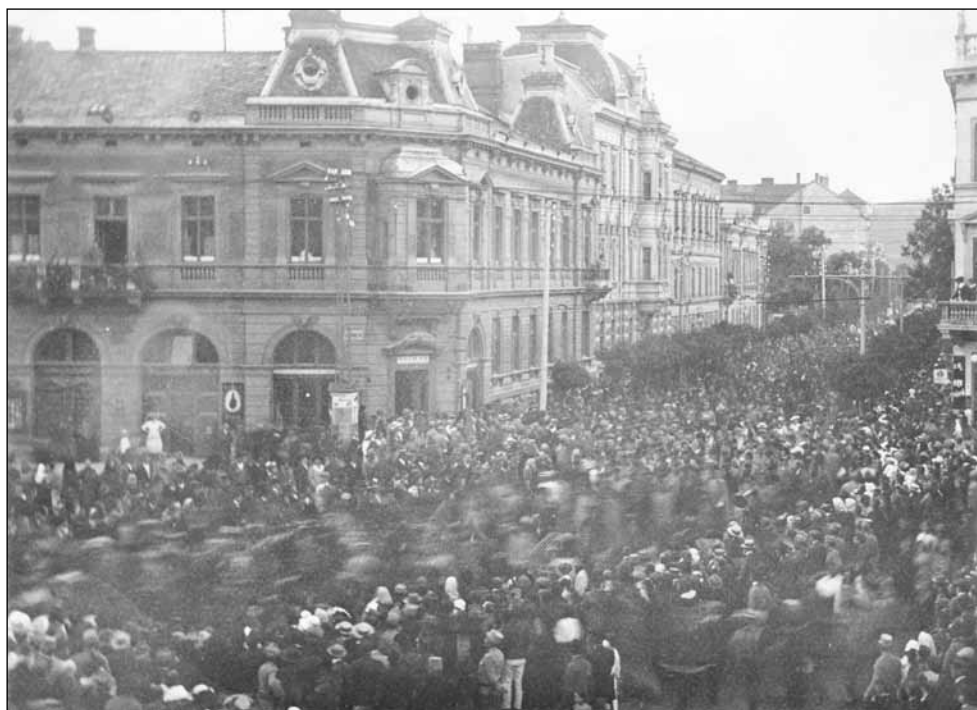
<sup>24</sup> Soproni Napló 18. (1914) 166. sz., július 26. 5., „A Soproni Napló híradásai”.

<sup>25</sup> Uo. 168. sz., július 28. 1., „A hangulat Sopronban”.

<sup>26</sup> Uo. 168. sz., július 28. 3., „A Soproni Napló híradásai”.

<sup>27</sup> Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (MNL GyMSM SL) XV. 80. a)

<sup>22</sup> Hirdetmények-Plakátgyűjtemény, „Tüntető körmenet”.



2. kép. Tüntetés a háború mellett. Fotós: Gantner Antal, 1914. július 30. (Soproni Múzeum)

énekelt. Késő este értek vissza a laktanyához. Ezután visszamentek a Royal-kávéház elé, ahol együtt elénekelték a Szózatot. Az éjszakai órákban az emberek megtöltötték a vendéglókat és kávéházakat.<sup>28</sup> A kezdeti eufóriát és a közelgő összecsapást pártoló közérzetet azonban a hétköznapi nehézségei követték négy éven át.

### **A lakosság nehézségei, az élelmiszer-ellátás**

A hadüzenet követő napokban az élelmiszer-kereslet megnövekedett és enyhe ár-emelkedés volt érzékelhető, majd a napok múlásával a helyzet súlyosbodott. Az elsők között jelentkezett a zsír és a hús, illetve húskészítmények árának növekedése. 1914. november 27-én a helyzet kezelésére, árszabályozási céllal nyitotta meg a tanács a városi mézárszéket. A városház épületében rendezték be, az Előkapu felőli oldalon. A húst önköltségi áron, haszon nélkül árusították.<sup>29</sup> Az úgynevezett húsnapokon, ami-

<sup>28</sup> Soproni Napló 18. (1914) 172. sz., augusztus 1. 3., „Sopron város tüntetése”.

<sup>29</sup> Városok lapja 9. (1914) 46. sz., november 14. 529., „Sopronban megnyílik a hatósági mézárszék”.



3. kép. Sorbanállás húsért a hatósági hússzék előtt. Fotós: Gantner Antal, 1915 körül (Soproni Múzeum)

kor a vásárlókat fogadták (rendesen szombaton), ezer embert tudtak kiszolgálni.<sup>30</sup> Ekkor már rendszeresen kigyózó sorok álltak az üzletek előtt. Mivel az árak folyamatosan emelkedtek, 1914 novemberétől rendelet írta elő, hogy a legmagasabb árak meghatározására ármegállapító bizottságot kell felállítani, amelyek a főispánok vagy helyettesük elnöklete alatt működnek. A bizottság elnöki tisztét így dr. Baán Endre főispán látta el.<sup>31</sup> Az áruhiány a következő év elején kezdte éreztetni erősen a hatását. A januári hidegben a szénhiánnyal szembesültek az emberek. A város gazdasági hivatala arra hivatkozott, hogy vasúti kocsik hiányában nem tudnak szenet szállítani. Drágult a petróleum, az emberek úgy védekeztek, hogy korábban feküdtek, később keltek, és várták, hogy a nappalok hosszabbodjanak.<sup>32</sup>

A hadsereg megszervezésében kulcsfontosságú kérdés a katonák élelmiszerrel való ellátása. Töpler polgármester már 1914. augusztus 2-án kihirdette, hogy a városban tartózkodó összes péket be fogják hívni a császári és királyi élelmezési raktárhoz. A lakosság figyelmét felhívta, hogy péksüteményekre vonatkozó házi szükségletét otthon állítsa elő,

<sup>30</sup> Soproni Napló 18. (1914) 147. sz. június 30. 2., „Sopron város élelmezése”.

<sup>31</sup> MNL GyMSM SL XV. 80. a) 23. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Hirdetmény Sopron szab. kir. város ármegállapító bizottságától.

<sup>32</sup> Soproni Napló 19. (1915) 19. sz. január 25. 3., „Nincs szén”.

hogy ezzel is a katonai szükséglet kielégítését segítsék.<sup>33</sup> Azért, hogy az új aratásig biztosítani tudják a kenyeret, már 1914-ben elrendelték a kereskedőknek és a malmoknak, hogy csak olyan kenyérlisztet szabad eladni, amely lisztpótlékkal van keverve. 1914 decemberében Sopronban is propagálták báró Ghillány Imre földművelésügyi miniszter kérését. Óhaja az volt a lakossághoz, hogy a maguk gabonájából őrölt lisztet is keverjék lisztpótló anyaggal, gabonafeleslegüket pedig adják el, hogy eljuthasson azokhoz, akinek szüksége van rá.<sup>34</sup> Az 1914. évi L. tc. alapján, az 1915. január 14-én kiadott minisztériumi rendelet kimondta, hogy a gabonaneműekből (búzából, rozsból, árpából és zabból) meglévő készletek házi szükséglet feletti részét át kell engedni a Gazdasági Bizottságoknak.<sup>35</sup> A rekvirálást Sopronban 1915. február 16-án kezdték meg. A tulajdonosnak a házi készletet be kell mondania, ami után a bizottság tagjai helyben megállapították a házi szükségletet, az ezen felüli mennyiséget pedig azonnal lefoglalták. A lefoglalt készletet a hatóság által előírt legmagasabb áron kellett átadni. A lefoglalást a földművelésügyi minisztérium által megbízott Strasser és König cég hivatalnokai végezték.<sup>36</sup> A fogyasztók a lisztet a város által kiállított utalványokért kapták meg.<sup>37</sup> Aki szeretett volna ebből részesülni, az a Városház II. emeleti városi lisztelosztó hivatalban nyújthatta be igényét.<sup>38</sup> A lisztet azok a kereskedők szolgáltatták ki, akik lisztkereskedőként voltak megadóztatva. Ez a többi kereskedőben gyakran irigységet keltett. Egyes kereskedők, arra hivatkozva, hogy a liszt elfogyott, az utalványokat nem váltották be. Az ellentmondásokat a város úgy kezelte, hogy a Festetics-majorban városi lisztboltot létesített.<sup>39</sup> Az üzletet 1915. május 25-én nyitották meg, és a Lackner Kristóf utcai Bioskop mellett lehetett megközelíteni. A kiosztást úgy végezték, hogy hétfőn és csütörtökön az I., kedden és pénteken a II., szerdán és szombaton a III. adókerület lakosai vehették át igazolványaikkal a kiutalt lisztmennyiséget. Délelőtt 9–12-ig, délután 16–19 óráig tartottak nyitva.<sup>40</sup> A gyors kiszolgálás érdekében kérték, hogy a felek aprópénzzel fizessenek.<sup>41</sup>

A folyamatos áremelkedésnek úgy próbálták gátat szabni, hogy az árakat maximalták. A piacra vonatkozó árakat a városi rendőrkapitányság hirdette ki, a közszükségleti cikkek ármegállapító bizottság által maximált árát falragaszokon tették közzé.<sup>42</sup> A minisztérium 4586-1915. számú rendelete alapján hirdették ki Sopronban is a kenyérjegyet,

---

<sup>33</sup> SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A.2014.551.2, Hirdetmény pékek behívásáról.

<sup>34</sup> Uo. L.sz.: A.2014.558.1, Élelmiszertartalékok beszolgáltatása.

<sup>35</sup> 1915. január 14. – 240. számú minisztériumi rendelet.

<sup>36</sup> Soproni Napló 19. (1915) 36. sz., február 15. 2., „Rekvirálás Sopronban. A városi lisztje”.

<sup>37</sup> Uo. 63. sz., március 17. 2., „A városi liszt.”

<sup>38</sup> Uo. 147. sz., június 30. 2., Sopron város élmezése.

<sup>39</sup> 6365-78. kgy. 1915. sz. városi közgyűlés határozata.

<sup>40</sup> MNL GyMSM SL XV. 80. a) 24. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Hirdetmény a városi lisztellátásról.

<sup>41</sup> Uo. 23. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Hirdetmény a városi lisztüzletről.

<sup>42</sup> Uo. 23. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Piaci árak.





4. kép. Dohányosztás az Előkapuban a nagytrafikban. Fotós ismeretlen, 1915. (Soproni Múzeum)

amelyet 1916. január 10-étől vezettek be.<sup>43</sup> Mindenkinék naponta 240 gramm lisztet volt lehetősége elfogyasztani főzésre, illetve kenyérsütés céljára. A liszt- és kenyérjegyeket szintén a városi lisztüzletben lehetett beváltani, és a megadott kereten belül tetszés szerinti arányban válthatták ki a kenyeret, avagy a lisztet.<sup>44</sup>

Az árszabályozás következményei és a visszaélések folyamatosan megpróbáltatásokat okoztak a lakosságnak. A maximáltként meghirdetett árak azonnal minimálisakká váltak, a hivatalos áruforgalomból hiányzó cikkeket pedig az ügyeskedők nagy haszonnal értékesítették.<sup>45</sup> A helyzet lehetőséget adott arra is, hogy a haragosok rossz hírbe hozzák egymást. Gyakran megvádoltak ismert közéleti személyiségeket. Schneeberger Adolf hentesmestert – aki a város törvényhatósági bizottságának is tagja volt – például azzal gyanúsították meg, hogy a húst és a szalonnát a maximált árnál drágábban adta. Heimler Károly rendőrkapitány, mint rendőri büntetőbíró több tanú és szakértő meghallgatása után felmentette a vádak alól.<sup>46</sup> Szintén nagy visszhangot váltott ki Schaffer Antal kereskedő pere, amelyben dr. Szilvássy Márton udvari tanácsos látta el a védőügyvéd szerepét. Az egyik bonyolult kérdése az volt, hogy egy adott fajta bab árusítható-e drágábban, mint

<sup>43</sup> Uo. 24. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Hirdetmény, liszt és kenyérfogyasztás szabályozása.

<sup>44</sup> Soproni Napló 20. (1916) 5. sz., január 8. 3., „A kenyérjegyek”.

<sup>45</sup> S. Nagy Anikó – Spekál József: Gulyásagyú és rohamisak. Budapest, 2014.

<sup>46</sup> Soproni Napló 21. (1917) július 29. 4., „Schneebergert felmentették”.



5. kép. Sorbanállás a városi Húscsarnoknál a Kisvárkerületen. Fotós: Gantner Antal, 1915 körül (Soproni Múzeum)

a másik. Az ügyben a Sopronmegyei Gazdasági Egyesület és az Iparkamara szakvéleményét is kikérték. Heimler Károly elmarasztaló ítéletet hozott az ügyben, de dr. Szilvássy Márton fellebbezett.<sup>47</sup>

Számos intézkedés érintette még a családokat. Ilyen volt a hadikölcsön-jegyzés is, amelynek népszerűsítéséhez hozzájárult a helyi sajtó és Sopron vármegye vezetősége is.<sup>48</sup> A propaganda olyan helyzetet próbált teremteni, hogy mindenki becsületbeli kötelességének érezze a részvételt. Nyolc hadikölcsönt jegyeztek, az elsőt 1914. november 12-én hirdette ki Töpler polgármester.<sup>49</sup> A korábban említett gabonafélék rekvirálásán túl, 1915-ben folytatódott a színesfémekből és ötvözetekből készült fél- és készgyártmányok bejelentése.<sup>50</sup> Azután hamarosan általánossá vált a beszolgáltatási kötelezettség a különböző színesfémtermékekre. Olyan „furcsa” intézkedéseket is bevezettek, mint például a lóállomány kímélése céljából a vontatásra alkalmas kutyák bejelentése és átvétele.<sup>51</sup>

<sup>47</sup> Uo. május 13. 3., „Ítélet Schaffer Antal árdragítási pörében”.

<sup>48</sup> Soproni Múzeum, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A.2014.556.8, Hajas Antal alispán hirdeteménye a negyedik hadikölcsön sikerének biztosítása tárgyában.

<sup>49</sup> Uo. L.sz.: A.2014.556.1, Töpler Kálmán polgármester felhívása.

<sup>50</sup> Uo. L.sz.: A.2014.560.7, Dr. Heimler Károly hirdeteménye.

<sup>51</sup> MNL GyMSM SL XV. 80. a) 24. Hirdetemény vontatásra alkalmas kutyák átvételéről.

## Társasélet, karitatív tevékenység

A 19–20. század fordulójára az egyesületek a társadalom széles érdeklődési területeit ölelték fel, azonban a háború kitörésekor a klasszikus szórakozás, a népünnepélyek szervezése háttérbe szorult. A sporttevékenységhez kapcsolódó egyesületi élet szinte teljesen megszűnt. Már kezdetben felerősödtek és a négy év alatt folyamatosan jelen voltak a karitatív kezdeményezések.

A társasélet minden helyszínén, akár félreértelmezésből, akár szándékosan, megindult a rémhírterjesztés. Már 1914. augusztus 25-én a polgármester kihirdette, hogy megtilt minden olyan szóbeli hírközlést, hírterjesztést, amely a lakosság körében izgalmat, nyugtalanságot kelthet. A hadműveleti intézkedések bírálata esetén is azonnal megindították a hatósági megtorlást.<sup>52</sup> A „csitítás” azért is fontos volt, mert sokszor szenzációt sejtető koholmányok kaptak szárnyra. Augusztus elején például az Osztrák–Magyar Bankról terjesztették, hogy beszüntette a kifizetést. A rémhír megdöbbenést keltett, az emberek csoportokba verődve tárgyalták az esetet. Figyelmeztették a lakosságot, hogy az ilyen híresztelések komoly gazdasági veszedelmet okozhatnak.<sup>53</sup>

A mindennapokban szenzációként hatott és közösségi eseménnyé vált – a háború folyamán, de főleg 1914 őszén –, ha katonák haladtak át vonatokkal a városon, ha soproni katonák indultak vagy érkeztek, avagy hadifogyókat szállítottak. Az emberek futótűzként terjesztették a hírt, és nagy számban csődültek össze, hogy megbámulják őket. 1915. januárjában a bécsi arzenálból győzelmi demonstrációként két, az ellenségtől zsákmányolt ágyút – egy orosz és egy szerbet – helyeztek el ideiglenesen a Petőfi téren. Heimler Károly a sajtón keresztül hívta fel a figyelmet, hogy a lakosság tartózkodjon ezek megrongálásától. A „mostani idők emlékének” állították ki a fegyvereket a térre, ám ha nem „rendeltetészerűen használják”, akkor elszállíttatja azokat.<sup>54</sup>

Szeptember végére az utcakép is megváltozott. A soproni korzót (Várkerület) korábban szerelmesek és házastársak töltötték meg. Ekkor viszont már egyedül sétáltak a szerelmes leányok és a szalmaözvegyek.<sup>55</sup> A hadba vonult férfiak nélkül kellett a nőknek helytállniuk, így a háború folyamán számos területen felerősödött szerepük. Kezdetben a karitatív tevékenység volt az erősebb. A hadsegélyező-bizottság gyakran élt felhívással, hogy mire lenne szüksége a frontkatonáknak. A nők ezeket a ruhanemüket (hósapka, érmelegítő, térdvédő, haskötő, téli kapca) ajándékként készítették el.<sup>56</sup> 1915 márciusában 800 honvéd indult a frontra. Az indulás előtt néhány nappal a polgármesternéhez fordultak segítségért, különösen nyakvédőket (plasztronokat) kértek. A polgármesterné

<sup>52</sup> Uo. 22. Hirdetmény Dr. Töpler Kálmán polgármestertől, 11736/1914. sz.

<sup>53</sup> Soproni Napló 18. (1914) 174. sz., augusztus 4. 3., „Álhírek az osztr.-magy. Bankról”.

<sup>54</sup> Soproni Napló 19. (1915) 3. sz., január 5. 2., „Orosz és szerb ágyu a Petőfi téren.”

<sup>55</sup> Soproni Napló 18. (1914) 216. sz., szeptember 26. 3., „A soproni korzó”.

<sup>56</sup> MNL GyMSM SL XV. 80. a) 22. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. A magyar nőkhöz (hirdetmény).

körbejárta a segíteni kész asszonyokat, akik azonnal pergetni kezdték a varrógépeket és 48 órán belül 500 darabot készítettek.<sup>57</sup>

A katonák, rokkantak, özvegyek, árvák segítésének számos módja volt. Erre szinte minden adódó lehetőséget kihasználtak, ma már sokszor furcsának, mesterkéltnek tűnő indokokkal próbálták bővíteni a kimeríthetetlen „tárházat”. A minisztérium 1363 M. E. rendelete alapján 1916. május 1-től szeptember 30-ig új nyári időszámítást vezettek be, amely a rendes időszámításhoz képest 1 órával előrébb volt.<sup>58</sup> Az Augustza Alap ez alkalomból is azt kérte, hogy a Nemzet Háza javára, a megrokkant hősöknek ajánlják fel a megtakarított óra értékét, az új időmérés alkalmából.<sup>59</sup> 1916. június 22-én alakult meg a Rokkant Gyámolító Egyesület, amely egy fából faragott honvédet állított fel, amelybe a pénzt felajánló adakozók verhettek szeget.<sup>60</sup> Hasonló kezdeményezés volt a Széchenyi téren 1918. augusztus 25-én felállított „Vaságyú”. Az alkotás ágyúból és egy tüzér szoborából állt.<sup>61</sup> Az eseményre egy Vaságyú Bizottságot állítottak fel, amely már előzetesen gyűjtést folytatott, hogy a beszögezés megkezdésének napján már tisztes összeget mutathassanak fel. Az emlékművet Welleba Rudolf<sup>62</sup> tartalékos zászlós tervezte, és egy gloriette készült a város költségén, hogy illő módon kerüljön felállításra.<sup>63</sup> A szobrokat méltó emlékműnek ítélték, de a gloriette-et már elkészülésekor sok bírálat érte (mauzóleumszerű hatást keltett és oszlopaival elfogta a kilátást).<sup>64</sup>

A háború előtt a polgárság leginkább megszokott kikapcsolódása volt a népünnepélyeken való részvétel, valamint katonazenekarok szórakoztató koncertjeinek a meghallgatása. A nehéz idők miatt ezek egy időre elmaradtak, de 1915. április 21-én arról számolt be a *Soproni Napló*, hogy valami olyan lesz, amihez már régen nem jutottak a soproniak. A 45. gyalogezred parancsnoka, Rössler ezredes úgy intézkedett, hogy vasárnap 11-12 óráig és szerdán 17–18 óráig az ezred kisebbített zenekara koncertezzek.

Az évek alatt, ha lassan is, de visszatért az élet és előfordult egy-egy rendezvény, ami nem gyűjtési céllal jött létre, azonban továbbra sem ezek lettek a jellemzők. Néhány példa a gyűjtőakciókra: a polgármester 1914. október 30-án felhívást tett közzé, hogy karácsonyra gyűjtsenek a háborúban szolgáló katonáknak. 1916. január 28-án a 11-es osztrák honvéd zenekar koncertezett a Royal kávéházban. Az eseményen a főispán és a polgár-

<sup>57</sup> Soproni Napló 19. (1915) 52. sz., március 4. 3., „Dicséretes gyorsaság.”

<sup>58</sup> MNL GyMSM SL XV. 80. a) 24. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Hirdetmény az új időszámításról.

<sup>59</sup> SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A. 2014.582.1, Egy megtakarított óra a Nemzet Házának (nyomtatvány).

<sup>60</sup> *Oláh Rezső*: A Soproni Múzeum vashonvédja. In: Soproni Szemle 69. (2015) 189. p.

<sup>61</sup> Uo. 190.

<sup>62</sup> Korábban több helyen is – tévesen – Welleba Rezső nevet adtak meg tervezőként. A név pontosan: Welleba Rudolf. Ezt igazolja több dokumentum is pl.: SoM, Helytörténeti Gyűjtemény, Aprónyomtatványok, L.sz.: A.2014.444.1, „Vaságyú” Sopronban.”

<sup>63</sup> Soproni Napló 22. (1918) 183. sz., augusztus 11. „A soproni vaságyu leleplezése.”

<sup>64</sup> Uo. augusztus 30. „A vaságyu.”



6. kép. Orosz hadifoglyok Sopron határában. Fotós: Gantner Antal, 1915 körül (Soproni Múzeum)

mester is megjelent.<sup>65</sup> Az Ojtozi csata évfordulójára, 1918. augusztus 11-én a m. kir. 18. honvéd-pótzászlóalj ünnepet rendezett, amelynek keretében tábori misét celebráltak az Anger-réten, zene volt a Deák téren és jótékony célú népünnepély az Erzsébet-kertben. A bevételt az ezred özvegyei és árvái számára létrehozott alapnak adták át.<sup>66</sup>

A város legpatinásabb egyesülete, a Soproni Városszépítő Egyesület, a háború alatt sem hagyott fel tevékenységével, és továbbra is eredményesen szorgoskodott a város csinosításán, de a jótékony célú cselekedeteknek sem volt híján. Mivel a munkálatok elvégzéséhez hiányoztak a polgári kezek, ezért katonák és orosz hadifoglyok is feltűntek az egyesület szolgálatában.<sup>67</sup> A nehéz idők ellenére az elképzelések nem voltak szerényebbek, mint korábban és a megvalósult tervek magukért beszélnek. Az egyesület „motorja” dr. Heimler Károly rendőrfőkapitány volt. Továbbra is elsődrendű feladatnak tekintették a fásítást. A háború megindulásakor a Sas téren és a Vasúti sor végén lévő háromszög alakú területeket (ma: Batthyány tér) parkosították és a teljes Vasúti sort fákkal ültették végig. A Bécsi-dombon diófákat ültettek.<sup>68</sup> Máig hangulatos és környezetbe illő mű, a Kossuth Lajos utcában felállított időjelző, ami 1916 áprilisában készült el. Több soproni iparos

<sup>65</sup> Soproni Napló 20. (1916) január 29., „A rokkantak javára.”

<sup>66</sup> MNL GyMSM SL XV. 80. a) 25. Hirdetmények-Plakátgyűjtemény. Honvéd ünnep. Jótékonycélú népünnepély.

<sup>67</sup> A Soproni Városszépítő Egyesület évkönyve 1869–1929., Sopron, 1929. 80.

<sup>68</sup> Soproni Napló 18. (1914) 238. sz., október 22. 3., „A Városszépítő Egyesület a háború szolgálatában.”

segítette önzetlen munkájával az elkészültét. Renner Gyula rézműves készítette a házikó tetőzetét, Bergmann Ernő a famunkát végezte. Peischl Ágost a lakatosmunkát szállította, Huber István a házikó körüli kis park kerítését készítette. Valamennyien ellenszolgáltatás nélkül dolgoztak. Ébel Károly látszerész két értékes műszert ajándékozott, és önköltségen végezték a munkát Fasching és Nagelreiter kőfaragók is.<sup>69</sup>

A Dudlesz-erdőben, 1916 tavaszán, a Szilvásy-vadászrak helyén készül el a Huber-tus-lak. Ünnepeyes átadása július 22-én történt. Az 1914-ben magvalósult Bécsi dombi játszóteret kiegészítették több szerpentinúttal, valamint pihenő loggia kialakításával. A munkálatok elvégzésére, Brunswick Lajos ezredes a 18-as honvédek utászcsapatát engedte át. Hálából az egyik loggiát Lajos-pihenőnek nevezte el az egyesület.<sup>70</sup> 1917. január 14-én nyitották meg a Bécsi-dombi ródlipályát.<sup>71</sup> További alkotások: a III. Ferdinánd koronázásának és kardvágásainak emlékére állított koronázási emlékmű (1915), az Orsolya téren közkút felállítása (1917), a Vörös-kereszt a Bécsi-dombon, Mátyás- király emléktábla a Storno-ház homlokzatán (1918). A háború alatt folyamatosan napirenden volt a gyűjtés a „Károly-vár” megvalósítására, de a terven és a gipszmodellen túl más nem készült el a kilátóból. Az egyesület a háború nehézségeiben szeretett volna a családoknak segíteni, ezért egy már korábban érelődő gondolatot valósítottak meg. Az úgynevezett „munkáskertek” vagy „családi kertek” azt a szociális eszmét szolgálták, hogy a legszükségesebb felszereléssel ellátva, csekély összegért biztosítsanak földet a közönségnek. Így jöttek létre a munkáskertek a háború idején a Károly-magaslat alatt, a Nándor-fasor mentén, illetve a honvédlaktanya és a csapatkórház között. Ezzel hozzájárultak a háborús éhínség enyhítéséhez. A kezdeményezés sikerét mutatja, hogy a háború utáni években is megmaradtak és működtek a családi kertek.<sup>72</sup>

## Hadifoglyok, sebesületek Sopronban

A hadifogolytáborokat a császári és királyi hadügyminisztérium 10. ügyosztálya irányította. A Csallóközben három nagy hadifogolytábort szerveztek meg: Dunaszerdahelyen (ma: Dunajská Streda, Szlovákia), Nagymegyeren (ma: Veľký Meder, Szlovákia) és Somorján (ma: Šamorin, Szlovákia). A császári és királyi katonai parancsnokságot és a településeket váratlanul érte a foglyok nagy száma. Sopron a pozsonyi hadkerület fennhatósága alá tartozó fogolytáborokkal került kapcsolatba, amelyeket tovább bővítették, hogy az Esztergom-kenyérmezői táborat tehermentesíteni tudják. A kerület fogolytáborai az alábbiak voltak: Csót, Esztergom-Kenyérmező, Hajmáskér, Somorja, Dunaszerdahely,

<sup>69</sup> Soproni Napló 20. (1916) április 9. 4., „Elkészült a Kossuth-úti időjelző.”

<sup>70</sup> A Soproni Városszépítő Egyesület évkönyve 1869–1929. Sopron, 1929. 82.

<sup>71</sup> Soproni Napló 21. (1917) január 14., „Megnyílt a ródlipálya”

<sup>72</sup> A Soproni Városszépítő Egyesület évkönyve 1869–1929. Sopron, 1929. 87–89.



7. kép. Az Ikvahíd helyreállítási munkái orosz hadifoglyokkal. Fotós: Gantner Antal, 1915 ősz  
(Soproni Múzeum)

Nagymegyer, Boldogasszony (ma: Frauenkirchen, Ausztria), Nezsider (ma: Neusiedl am See, Ausztria), Ostffyasszonyfa, Zalaegerszeg.<sup>73</sup>

A munkaerőhiány miatt a hadifoglyokat alkalmazták az iparban, a mezőgazdaságban és a városok működtetéséhez szükséges tevékenységi területeken, ahogy ez Sopron esetében is előfordult (pl. városi kertészetnél). Már korábban is szabályozták a hadifoglyok alkalmazását, de 1916 elejétől a vármegyéknek törvényhatósági gazdasági munkabizottságokat kellett felállítaniuk, hogy a hadifoglyok elosztását hatékonyabban végezzék el és munkaerejüket eredményesebben használják ki. Ennek megfelelően a vármegye hadifoglymunka bizottsága (a köznyelv csak így nevezte), amelynek a miniszteri rendelet<sup>74</sup> értelmében Hajas Antal alispán volt az elnöke, osztotta el a hadifoglyokat Sopron, Kismarton és Ruszt, valamint a községek között.<sup>75</sup>

<sup>73</sup> Hushegyi János: Hadifogly-táborok a Csalóközben. In: Háborús hétköznapok. Tanulmánykötet. Szerk.: Török Róbert – Závodi Szilvia. Budapest, 2016. Budapest, 2016. 39–40.

<sup>74</sup> 550/1916. M. E. sz. rendelet (1916. február 11.)

<sup>75</sup> Soproni Napló 20. (1916) március 21. 3., „Hadifoglyok elosztása.”

Az első alkalommal – amikor a helyiek megbámulhatták őket – a hadifoglyok még csak áthaladtak a városon. Az 1914. szeptember 14-én, a Győri pályaudvarra érkezett szerb hadifoglyokról kevesen kaptak hírt, látásukra mégis nagyszámú közönség gyűlt össze. A nezsideri hadifogolytáborba szállítottak Mitrovicából 135 főt.<sup>76</sup> 1915. május 20-án 90 olasz hadifogoly érkezett a Déli vasútra, akiket Heimler Károly várt, a városi főorvos társaságában. Élelemmel látták el őket, majd ideiglenesen a Brand-majorban helyezték el a foglyokat. Közülük 43 gyermek volt, a felnőttek pedig többségükben aggok és asszonyok voltak. A gyermekeket az orsolyiták fogadták be, a felnőtteket a kórházban, a szegényápolóban és a menedékházban helyezték el. A város 1915-ben 60 orosz hadifoglyot kért, akik május 21-én érkeztek meg a dunaszerdahelyi fogolytáborból. Május 25-én álltak először munkába, közülük húszat a városi kertészetben foglalkoztattak, negyven főt pedig a városi mérnöki hivatal, hatáskörébe tartozó feladatokra osztottak be. Elsőként az új kaszárnyához vezető utak és a csatornázás munkáit végeztették velük. A sajtó szerint jó kedvvel dolgoztak.<sup>77</sup> 1915 augusztusában hirdettek versenytárgyalást az Ikva-híd építésére, amit az árvíz a Papréten elmosott. Ősszel a híd építésén és a meder helyreállításán is dolgoztak orosz hadifoglyok.<sup>78</sup>

Gyakran előfordult, hogy a hadifoglyokat a városlakók nem részesítették kulturált fogadtatásban. Nemcsak a felnőtteket, de a gyerekeket is kigúnyolták és becsületsértő kifejezésekkel illették őket. Védelmükben Heimler rendeletet adott ki. Kifejtette, hogy ezekkel a személyekkel emberségesen kell bánni, és a hadijog is védi őket. Felhívta a felnőttek figyelmét, hogy az ifúságot is tartsák vissza a modortalan magatartástól. Figyelmeztetett, hogy ha bárminemű sértő esemény történik a foglyokkal, a rendőrkapitány a törvény teljes szigorával fog felelősségre vonni mindenkit. A sajtóban arra irányította a figyelmet, hogy gondoljanak a távoli harctereken küzdő családtagokra, akiket meg kell óvni.<sup>79</sup>

A szerbekkel szembeni ellenséges hangulathoz a sajtó is hozzájárult, mert már az első tudósításoknál sem fukarkodtak az őket negatív színben feltüntető jelzőkkel, ugyanakkor az oroszokkal szemben barátságosabb hangnemet ütöttek meg. Egy alkalommal (1915. április 29-én) három orosz hadifoglyot fogtak el a Dudlesz-erdőben, akik Nezsiderből szöktek meg. Egy honvéd század gyakorlatozott arra, és egy bokorban bukkantak rájuk. Eredetileg a lublini ütközet során kerültek fogságba és a táborból való szökésük után már negyedik napja barangoltak étlen-szomjan. A honvédek kenyeret és cigarettát adtak nekik, majd bevitték őket a kaszárnyába. A 48-as gyalogezred tartalékkórházában helyezték el őket állapotuk megfigyelésére, később pedig visszakerültek a fogolytáborba.<sup>80</sup> 1915. szeptember 14-én arról tudósított a sajtó, hogy Sopron az elmúlt időszakban össze-

<sup>76</sup> Soproni Napló 18. (1914) 206. sz., szeptember 9. 3., „Szerb komitácsik Sopronban.”

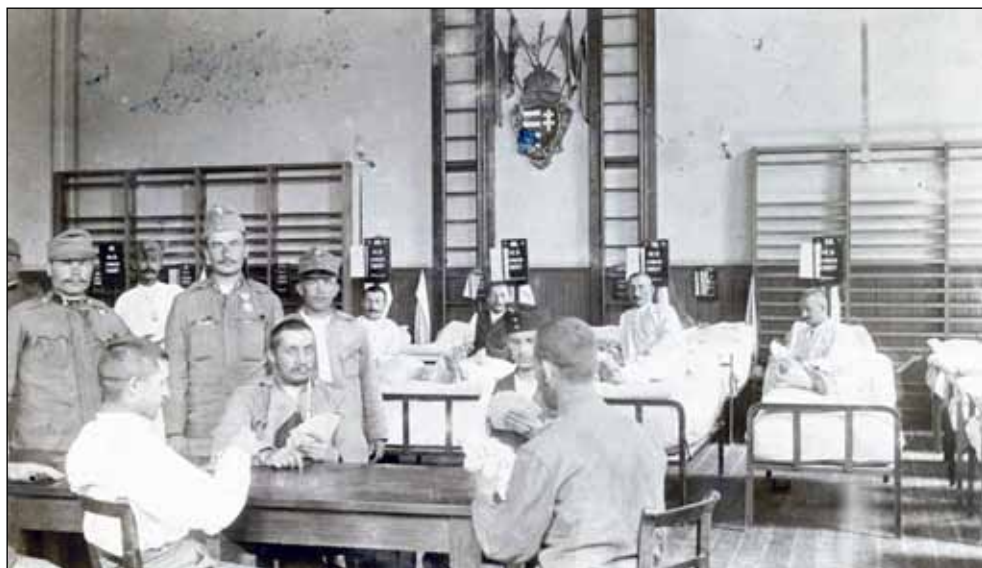
<sup>77</sup> Soproni Napló 19. (1915) május 21., május 25. «Olaszok Sopronban.»; „Orosz foglyok munkában.»; „Dolgoznak a muszkák.”

<sup>78</sup> Soproni Napló 19. (1915) augusztus 8., 4., „Építik az Ikvahidat.”

<sup>79</sup> Soproni Napló 20. (1916) január 18., 3., „Hogyan bánjunk a hadifoglyokkal?”

<sup>80</sup> Soproni Napló 19. (1915) május 1. 2., „Muszkák s Dudlesz-erdőben.”





8. kép. Kórház a Felsőbb leányiskola tornatermében. Fotós: Visnya Aladár, 1915. (Soproni Múzeum)

sen 300 hadifoglyot kapott. A fölszaporodott mezei munkák miatt erősen megnőtt irántuk a kereslet, és a gazdák egymásnak adták a kilincset, hogy igényeljék őket. A hatóság próbált segíteni, de az ellenőrzésük biztosítása nélkül nem lehetett kiadni a foglyokat.<sup>81</sup>

A háborús évek folyamán nagyon tartottak a járványoktól. Féltek, hogy a hadifoglyotáborokból valaki a laktanyákba vagy a polgári lakosság körébe „hurcol be” valamilyen betegséget. Miután három alkalommal is sikerült leküzdeni a kolera veszedelmét, 1915 januárjában felütötte a fejét az ún. „küteges tífusz”. A háború folyamán leginkább a küteges tífuszról és koleráról számolt be a sajtó. A ragály megjelenésekor elkülönítést alkalmaztak és fertőtlenítették a beteg lakhelyét. A fertőzötteket és a velük kapcsolatba kerülőket a Balfi úti járványkórházba szállították.<sup>82</sup> Időnként akár 10–20 fertőzöttet is jelentettek, de volt időszak, amikor egy beteg sem volt. A háború folyamán nem volt nagyobb járvány a városban. Halálesetek előfordultak, de 1915 januárban is nyolc beteget jelentettek a járványkórházból.<sup>83</sup>

A sebesültek ellátása érdekében és a folyamatosan mozgósított népfelkelők elszállásolására szinte az összes iskolát, gyermekkertet, közintézményt igénybe vették. A sebesültek esetében bővíteni kellett a tartalékkórházakat, így került be például az igénybe vett épületek közé a kaszinó vagy a tornacsarnok is. A Nándor-fasor végében barakk-kórházat építettek, mintegy 600 beteg befogadására, hogy javítsanak a helyzeten. A költöztetés-

<sup>81</sup> Uo. szeptember 14. 4., „Kevés a fogoly.”

<sup>82</sup> Uo. 8. sz. január 12. 2., „Küteges tífusz Sopronban.”

<sup>83</sup> Uo. 12. sz. január 16. 4., „A tífusz-betegek.”

nél intézkedtek, hogy elsősorban a Kaszinó épületét szabadítsák fel.<sup>84</sup> 1916 júniusában megpróbálták mindent elkövetni, hogy ha lehetséges, az iskolákat ne vegyék igénybe kórházként, így a papréti tornacsarnokot, az új kórház sebészeti osztályát és a Festőtermet szemelték ki tartalékkórházi célokra.<sup>85</sup>

Először 1914. augusztus 27-én érkeztek sebesültek Sopronba. A helyszínen segédkezett a Vöröskereszt-Egyesület, és a város lakói inni- és ennivalót küldtek a méltó fogadáshoz. Megvendégelték a betegeket, majd utána kezdték az elszállításukat a kórházba.<sup>86</sup> 1914. szeptember elsején újabb 122 sebesült hoztak, közöttük 10 súlyos sérült volt, a többiek a kezükön és a lábukon sérültek voltak. A közönség ez alkalommal is tömegesen lepte el a Baross utat és Kossuth Lajos utcát. Elosztásukat Fogarassy orvos főtörzsőrmester végezte, aki hatvan főt a líceumba, ötvenet a csapatkórházba, tizenkettőt a Ferenc József-laktanyába küldött. Útközben a közönség virágokat dobált a kocsikra.<sup>87</sup>

## Építkezések

A megpróbáltatásokat hozó évek alatt nem sok lehetősége volt a városvezetésnek, hogy beruházásokat, fejlesztéseket hajtson végre. Ha valamibe belekezdtek, azt vagy az állam segítette, vagy félbeszakadt, vagy átvette más a létesítmény munkálatait. Három, a figyelem középpontjában álló ügyet emelhetünk ki.

Az egyik legfontosabb az új közkórház felépítése volt. Már a háború előtt két kórház működött a városban. Az egyik a városi közkórház, a másik a soproni magánbetegápoló (később: Zita kórház) volt. 1915-ben úgy vélték, hogy be tudják fejezni a kórház építését, azonban még abban az évben a katonaság átvette az intézményt. Attól kezdve katonai célokra szolgált egészen 1918-ig, amikor ismét lehetővé tették a polgári személyek számára is az ellátást és a város megkezdte a visszavételi ügyintézését.<sup>88</sup>

1916 nyarán, a hosszú „fejlesztésmentes” időszakot követően, szerettek volna valami hasznos beruházást elindítani. Ezért, a Wälder József által elkészített városrendezési terveknek megfelelően, belekezdtek az Erzsébet utca folytatásába elképzelt alagúthoz szükséges talajvizsgálatokba. A próbagödrök ásása után megállapították, hogy az eredmények jók, még 5 méter mélyen is teljesen vízmentesek a szelvények, így attól nem kell félni, hogy a talajvíz megnehezítené az építkezést.<sup>89</sup> Ám a háborús állapotok súlyosbodtak, így a sikeres feltérképezés ellenére 1917 nyarára levették a napirendről a Löverekbe vezető „alul-átjáró” ügyét.<sup>90</sup>

<sup>84</sup> Soproni Napló 20. (1916) január 12., „A barakkórház.”

<sup>85</sup> Uo. június 22. 3., „Sebesültek Sopronban.”

<sup>86</sup> Soproni Napló 18. (1914) augusztus 28. 2., „Sebesültek érkezése.”

<sup>87</sup> Uo. 198. sz. szeptember 1., 2. p., „Újabb sebesültek.”

<sup>88</sup> Honi Ipar 16. (1915) 13. sz., július 1. 12., „Kórházépítkezések.”

<sup>89</sup> Soproni Napló 20. (1916) június 18., „Az alul-átjáró.”

<sup>90</sup> Soproni Napló 21. (1917) június 3., „Sopron fejlődésének irányai.”



9. kép. Katonák a régi evangélikus temetőben. Fotós: Gantner Antal, 1915. körül (Soproni Múzeum)



10. kép. A Katolikus konvent-óvoda a Halász utcában. (Ma: Halász utcai óvoda, Halász u. 27.)  
Fotós ismeretlen, 1916.

Az állammal közös vállalkozása volt a városnak az új laktanya (ma: József Attila lakótelep). Az építkezéshez a telket a város adta, megépítette az odavezető utakat és a világítást. 1915–1916-ban az épületeket a Császári és Királyi Hadügyminisztérium építtette. A város képviselő-testülete 1917. március 29-i közgyűlésén fordult kéréssel az uralkodóhoz, hogy a koronázás emlékére az új kaszárnya az ő nevét viselhesse. A kérés meghallgatásra talált, az épületegyüttes neve Károly-laktanya lett.

## **Utószó**

A fegyverszünet aláírása körüli eseményekkel és az azt követő időszakokkal szándékosan nem foglalkoztam. Külön dolgozat témája lehetne ez a zűrzavaros éra. A hátszág mindennapjaira koncentrálnék a figyelmem, amely iránt az érdeklődésemet a százéves évfordulóra megrendezett konferenciák és műsorok keltették fel. A Soproni Múzeum fotótárában megtalálható 1914 és 1918 közötti képek üzeneteit is szerettem volna mélyebben megfejteni, amelyek közül a legtöbbet Gantner Antal készítette. Kutatásaim irányát, mint vezérfonal vezették ezek a fényképek. Remélem, hogy segítettem Sopron történetének eme korszakát jobban megismertetni.